

HANS-GEORG GADAMER: SÉMANTIKA A HERMENEUTIKA

Nebude to asi náhoda, že medzi bádateľskými smermi súčasného filozofovania sú mimoriadne aktuálne sémantika a hermeneutika. Obe vychádzajú z jazykovej formy výrazu nášho myslenia. Ani jedna neprekračuje rámec primárnej formy, v akej sa nám dáva každá duchovná skúsenosť. Obe sa zaoberajú jazykom a do tej miery nesú zjavné známky skutočnej univerzality. Veď čo na jazykovej realite nie je znakom a čo na nej nie je momentom procesu porozumenia?

Sémantika opisuje jazykovú realitu akoby ju pozorovala zvonka, vďaka čomu dokonca vznikla klasifikácia spôsobov používania týchto znakov. Vďaka tomu americkému bádateľovi Charlesovi Morrisovi. Na druhej strane hermeneutika má pri používaní týchto znakov na zreteli vnútorný aspekt či, lepšie povedané, vnútorný proces, reč, ktorá sa zvonka prejavuje ako používanie istého sveta znakov. Obe, každá na svoj spôsob, tematizujú totalitu prístupov k svetu cez jazyk. A napokon, obe to dosahujú tým, že abstrahujú od existujúcej mnohosti jazykov.

Zásľuhu sémantickej analýzy vidím v tom, že ozrejmla celostnú štruktúru jazyka, čím sa rozišla s falošnými ideálmi jednoznačnosti znakov, resp. symbolov a logickej formalizovateľnosti jazykového výrazu. Vysoká hodnota analýzy sémantickej štruktúry spočíva v neposlednom rade v tom, že rozptyľuje zdanie totožnosti (Selbigkeit) vytvárané izolovaným slovným znakom. Dosahuje to rôznymi spôsobmi: buď tak, že zisťuje jeho synonymá, alebo, a to je oveľa závažnejšie, predstavuje daný slovný výraz vo všeobecnosti ako nepremiestniteľný a nezameniteľný. Tento jej druhý prínos pokladám za významnejší, pretože odkazuje na čosi, čo sa skrýva za každou synonymitou. Väčšinu výrazov označujúcich isté obsahy (Gedanken), väčšinu slov označujúcich tú istú vec možno z hľadiska číreho označovania a pomenovania istej veci rozlišovať, členiť a diferencovať, ale čím menej je pritom slovný znak izolovaný, tým viac sa individualizuje význam tohto výrazu. Pojem synonymity sa čoraz viac rozplýva. Na jeho konci je zjavne akýsi sémantický ideál, ktorý v istom kontexte akceptuje ako správne, priliehavé slovo iba jediný výraz a nijaký iný. Na najvyššom stupni tu stojí slovo básnika: v ňom sa akoby roztvárali stupne tejto individualizácie, ktoré siahajú od epického cez dramatické až k lyrickému použitiu slova, k poetickému útvaru básne. Prejavuje sa to v tom, že lyrická báseň je v podstate nepreložiteľná.

Dôležitosť sémantického aspektu možno ozrejmiť na príklade básne. V jednom Immermannovom verši sa hovorí: "Die Zähre rinnt" ("Slza sa rinie"), a každého, kto sa prvý raz stretne so starostlivo vybraným slovom Zähre namiesto Träne, asi zarazí, že namiesto bežného slova použil slovo archaické. Jednako však, ak uvážime, že ide o poetický kontext, kde - tak ako v tomto kontexte - ide o skutočnú báseň, budeme s básnikovým výberom napokon súhlasiť. Zistíme, že slovom Zähre sa zvýrazňuje iný, jemne pozmenený zmysel, že to nie sú slzy zvyčajného plaču. Môžeme pochybovať o tom, či skutočne ide o odlišný zmysel. Nie je to iba estetický rozdiel a neprejavuje sa

teda iba v emocionálnych a eufonických hodnotách? Isteže, nemožno vylúčiť, že výraz Záhre asociuje čosi iné ako výraz Träne. Ale vari nemôže jedno slovo významovo nahradiť druhé?

Túto námietku treba posúdiť veľmi starostlivo, pretože naozaj ťažko nájdeme lepšiu definíciu zmyslu, významu alebo the meaning výrazu ako jeho substituovateľnosť. Keď nahradíme nejaký výraz iným a zmysel celku sa nezmení, má tento druhý výraz rovnaký zmysel ako výraz nahradený. Pravda, možno pochybovať o tom, do akej miery takáto substitučná teória platí vo vzťahu k zmyslu reči, k skutočnej jednote jazykového fenoménu. Nesporne ide o celosť reči, nie o jednotlivý výraz ako taký, ktorý sa dá nahradiť. Sémantická analýza totiž prekonáva teóriu významu, ktorá vychádza z izolovaného slova. Z tohto širšieho pohľadu musíme platnosť substitučnej teórie, ktorej úlohou je definovať význam slova, obmedziť. Štruktúru jazykových útvarov nemožno opísať len na základe toho, že jednotlivé výrazy navzájom korešpondujú a možno ich navzájom nahradiť. Existujú, samozrejme, ekvivalentné zvraty, takéto vzťahy ekvivalencie sa však nezakladajú na nemenných spojeniach, ale vznikajú a zanikajú, ako sa duch doby odráža v priebehu desaťročí aj na sémantických zmenách. Všimnime si napríklad prenikanie anglických výrazov do dnešného spoločenského života. Sémantická analýza tak môže takmer vyčítať rozdiely medzi epochami a zachytiť chod dejín, predovšetkým však dokáže zachytiť proces prerastania jednej štruktúrnej celosti do novej celostnej štruktúry. Deskriptívna precíznosť sémantiky odhaľuje inkoherentnosť pri preberaní istého okruhu slov v nových podmienkach, pričom tento nesúlad neraz poukazuje na to, že sa tu poznáva čosi skutočne nové.

Platí to aj a najmä pre logiku metafory. Metafora si zachováva efekt prenosu, t.j. pôsobí akoby spätne na pôvodnú oblasť významov, z ktorej vzišla a z ktorej bola prenesená do novej súvislosti, pokiaľ si človek túto súvislosť ako takú ešte uvedomuje. Až keď slovo splynie so svojim metaforickým používaním a pominú okolnosti recepcie a prenosu z inej oblasti, začína v novom kontexte rozvíjať svoj význam ako význam "vlastný". Iba na úrovni školskej gramatiky by sme určité výrazy jazyka, povedzme slovo "Blüte" ("kvitnutie"), mohli pokladať za slovo, ktoré sa vo svojej vlastnej významovej funkcii vzťahuje na svet rastlín, kým jeho používanie v kontexte živej bytosti či dokonca vyšších životných celkov, akými sú spoločnosť alebo kultúra, považovať za nevlastné a prenesené. Štruktúra slovnej zásoby a pravidiel jej používania vytvára tak len pôdorys toho, čo vďaka neustálemu vrastaniu výrazov do nových sfér použitia tvorí štruktúru jazyka.

Sémantika sa tak dostáva na hranicu svojich možností. Pochopiteľne, ak vychádzame z idey celostnej analýzy základných sémantických štruktúr, môžeme všetky konkrétne jazyky pokladať za formy existencie jazyka vôbec. Pritom však vzniká napätie medzi tendenciou k neustálej individualizácii v reči a tendenciou ku konvenčnosti, ktorá je každému hovoreniu rovnako vlastná. Život jazyka sa zrejme prejavuje v tom, že sa nemôžeme príliš vzdáľovať od jazykových konvencií. Ten, kto hovorí svojim súkromným jazykom, ktorému nikto nerozumie, nehovorí vôbec. No na druhej strane ten, kto hovorí iba jazykom absolútne konvenčným čo do výberu slov, syntaxe a štýlu, stráca silu oslovovať a evokovať, ktorú možno získať jedine individualizáciou slovnej zásoby jazyka a jazykových prostriedkov. Výstižným príkladom tohto procesu je

napätie, ktoré odjakživa existovalo medzi terminológiou a živým jazykom. Nielen bádatelia, ale najmä vzdelaní laici dobre poznajú situáciu, keď odborné výrazy kladú odpor. Je to preto, že sa vyznačujú istými zvláštnymi štruktúrami, ktoré im bránia začleňovať sa do reálneho života jazyka. Podstatným znakom takýchto jednoznačne definovaných odborných výrazov, ktoré sa v procese živej komunikácie včleňujú do života jazyka, je však zrejme práve fakt, že svoju heuristickú silu, obmedzenú jednoznačnosťou, obohacujú o komunikatívnu silu, ktorá je vzhľadom na mnohoznačnosť reči vágna. Veda sa môže zrejme proti takémuto znejasňovaniu vlastných pojmov brániť, ale metodickú "rýdzosť" možno dosiahnuť vždy len v ohraničenej sfére - vždy je tu najprv všeobecná súvislosť, ktorá spočíva v spätosti jazyka so svetom. Všimnime si pojem sily vo fyzike a významové odtenky, ktoré tiež znejú v živom slove "Kraft" ("sila") a umožňujú laikovi, aby vedecké poznanie malo preňho význam. Kedysi sa mi podarilo ukázať, ako sa vďaka Oetingerovi a Herderovi dostali Newtonove myšlienky do všeobecného vedomia: pojem sily sa začal chápať prostredníctvom živej skúsenosti sily. A práve takto však tento abstraktný výraz vrasť do nemeckého jazyka a individualizuje sa až na hranicu preložiteľnosti. Alebo kto by sa odvážil preložiť Goetheho slová: "Im Anfang war die Kraft" do iného jazyka a nezaváhal by ako on sám: "Schon warnt mich was, da ich dabei nicht bleibe"?

Keď si všimneme tendenciu k individualizácii, takú prirodzenú v živej reči, zistíme, že skutočnú dokonalosť dosahuje v literárnom útvare. Ak je však toto tvrdenie správne, potom je sporné, či substitučná teória naozaj vyhovuje pojmu zmyslu jazykového výrazu. Nepreložiteľnosť, ktorá sa v krajnej podobe prejavuje v lyrickej básni, takže sa bez ujmy na poetickosti vôbec nedá pretlmočiť z jazyka do jazyka, ruší ideu substitúcie, náhrady jedného výrazu iným. Zdá sa však, že toto tvrdenie má všeobecný význam, ktorého platnosť presahuje taký osobitý jav, akým je vysoko individualizovaný jazyk poézie. Ak sa nemýlim, substitúcia sa prieči momentu individualizácie vo výkone reči vôbec. Aj v prípade, že v reči nahradíme jeden výraz iným alebo ho použijeme popri inom, ako je to v bohatej rétorike alebo v prípade autokorekcie rečníka, ktorý nepochytno nenašiel vhodnejší výraz, konštituuje sa zmysel reči v pohybe vzájomne sa striedajúcich výrazov, a nie vystúpením z tejto plynulej jedinečnosti. Vystúpiť z nej znamená pokúsiť sa namiesto použitého slova uviesť slovo významovo totožné. Dostávame sa tu k bodu, v ktorom sémantika ruší samu seba a mení sa na čosi iné. Sémantika je náuka o znakoch, najmä o jazykových znakoch. Znaky sú prostriedky. Používame a odkladáme ich podľa uváženia ako všetky ostatné prostriedky ľudskej činnosti. "Ovládať vlastné prostriedky" znamená používať ich účelne. Ďalej, pokladáme za samozrejmé, že ak sa človek chce nejakým jazykom dorozumievať, musí ho ovládať. Reálne hovorenie je však čosi viac ako výber prostriedkov na dosiahnutie určitých komunikačných cieľov. Žijeme v jazyku, ktorý ovládame, to znamená, že to, čo chceme oznámiť, nepoznáme inak ako vo forme jazyka. To, že slová "vyberáme", je zdanie alebo efekt vznikajúci v komunikácii, ktorý brzdí hovorenie. "Voľné" hovorenie je tok plynúci v sebazabudnutej oddanosti veci evokovanej v médiu jazyka. To platí dokonca aj o porozumení reči zachytenej v písomnej forme, o textoch. Aj tieto texty, ak im rozumíme, sa znova pretavujú do pohyblivého zmyslu reči.

Takto sa za oblasťou skúmania, ktorá analyzuje stavbu textu ako celok a vyčleňuje jeho sémantickú štruktúru, vynára ďalší smer otázok a bádania, a to smer hermeneutický. Jeho základom je skutočnosť, že jazyk vždy poukazuje na čosi mimo seba a mimo svojej výrazovej formy. Jazyk teda nesplýva s tým, o čom vypovedá, čo v ňom prichádza k slovu. Hermeneutická dimenzia, ktorá sa tu roztvára, zjavne ohraničuje možnosť objektivácie toho, čo človek myslí a čo sprostredkúva (mitteilt). Jazykový výraz nie je jednoducho nepresný ani nevyžaduje vylepšenie, ale práve vtedy, keď je tým, čím môže byť, vždy a nevyhnutne zaostáva za tým, čo evokuje a vypovedá. Hovorenie totiž neustále implikuje nejaký doň vložený zmysel, ktorý plní svoju funkciu iba vtedy, keď je skrytý v hĺbke, no stráca ju, len čo sa povýši na výrazovú formu. Na objasnenie chcem rozlíšiť dve formy, ktorými sa hovorenie takto dostáva späť za seba: je to jednak to, čo sa v procese hovorenia nepovie, čo hovorenie však sprítomní, a ďalej to, čo proces hovorenia priam skrýva.

Venujme pozornosť najprv tomu, čo je napriek svojej nevypovedateľnosti povedané. Otvára sa nám tu veľký priestor okazionality všetkého hovoreného, ktorá spolu vytvára zmysel reči. Okazionalita znamená závislosť od príležitosti použitia istého výrazu. Hermeneutická analýza ukazuje, že takáto závislosť od príležitosti sama osebe nie je okazionálna v zmysle, v akom sú okazionálne povedzme výrazy typu tu (Hier) alebo toto (Dies), ktorých sémantická osobitosť spočíva v tom, že zjavne nemajú konštantný, vymedziteľný obsah, ale možno ich používať ako prázdne formy, prípadne do nich vkladať ako do prázdnych foriem rôzne obsahy. Hermeneutická analýza však ukazuje aj to, že takáto príležitosť či príležitostnosť je podstatou samotného hovorenia. Každá výpoveď nielenže má jednoducho vo svojej jazykovej a logickej stavbe ako takej jeden jednoznačný zmysel, ale každá výpoveď je aj motivovaná. Každý výpovedi dáva zmysel až otázka, ktorá sa za ňou skrýva. Hermeneutická funkcia otázky sa zasa odráža na celkovom zmysle výpovede. Nebudem hovoriť o hermeneutike otázky, zatiaľ je ešte v nezávideniahodnom stave. Jestvuje veľmi veľa druhov otázok a vieme, že otázka ani nemusí mať syntaktické znaky, aby jej zmysel ako otázky naplno vyžaroval. Mám na mysli intonáciu otázky; vďaka nej môže jednotka reči vo forme oznamovacej vety nadobudnúť povahu otázky. Dobrým príkladom je však aj opačný jav, keď sa to, čo má charakter otázky, mení na oznamovaciu vetu. Tento jav nazývame rečníckou otázkou. Takzvaná rečnícka otázka je otázkou iba čo do formy, z vecného hľadiska ide o konštatovanie. Keď však uvažujeme nad tým, ako tu otázkovosť nadobúda afirmatívny a konštatívny ráz, ukazuje sa, že rečnícka otázka sa mení na afirmatívnu tým, že navodzujú odpoveď. Svojou otázkou akoby anticipovala celú odpoveď.

Najformálnejším tvarom, v akom sa nepovedané ohláša v samotnom povedanom, je teda odkazovanie na otázku. Nevyhneme sa otázke, či je táto forma implikácie univerzálna, alebo okrem nej existujú aj iné formy. Platí azda napríklad pre celú veľkú sféru výpovedí, ktoré, vlastne už vôbec nie sú výpoveďami, pretože ich skutočným a jediným zámerom nie je informácia, oznámenie istého stavu veci, a ktorých funkčný zmysel je celkom iný? Mám na mysli také javy hovorenia, ako sú kliatba a požehnanie, zvesť o spasení v nejakej náboženskej tradícii, ale aj príkaz či sťažnosť. To všetko sú spôsoby hovorenia, ktorých jedinečný zmysel sa prejavuje v ich neopakovateľnosti, v tom, že ich tzv. signovanie, t.j. pretvorenie na informatívnu výpoveď, napríklad

výpoveď "Hovorím, že ťa preklínam", úplne zmení, ak už celkom nezničí zmysel výpovede, v tomto prípade kliatbu. Je aj tu slovo odpoveďou na otázku, ktorá ho motivuje? Je zrozumiteľné len a len vďaka tomu? Je isté, že zmysel výpovede ktorejkoľvek z týchto foriem, od kliatby až po požehnanie, sa nenaplní, ak ho neurčuje nejaký činnosťný kontext. Nemožno poprieť, že aj tieto formy výpovede majú ráz okazionality, keďže príležitosť zmyslu toho, čo je nimi povedané, sa naplní až v porozumení.

Ďalšia nová rovina problému sa odкрýva tam, kde máme do činenia s "textom", v tom najmarkantnejšom zmysle s textom "literárnym". "Zmysel" takéhoto literárneho textu sa totiž nezakladá na okazionalnej motivácii, naopak, má pretenzie byť "vždy" hovoriacim, t.j. byť "vždy" odpoveďou, čo nevyhnutne znamená, že vyvoláva otázku, na ktorú odpovedá práve daný text. Prednostným objektom tradičnej hermeneutiky sú práve takéto texty, teda teologické, právnické aj literárnokritické, pretože pri takýchto "textoch" sa vytyčujú úloha prebudiť zmysel znehybnený v písmenách.

Do hermeneutických podmienok nášho jazykového správania však ešte hlbšie preniká ďalšia forma hermeneutickej reflexie, v ktorej nejde len o nevypovedané, ale aj o to, čo sa hovorením skrýva. To, že hovorenie svojím vlastným výkonom dokáže skrývať, je všeobecne známe v takom špecifickom v prípade, akým je lož. Zložitá spleť medziľudských vzťahov, ktoré sprevádza lož - od orientálnych zdvorilostných fráž až po očividné narušenie dôvery vo vzťahoch medzi ľuďmi - nemá ako taká primárne sémantický charakter. Kto klame každým slovom, ten sa pritom ani len nezajakáva ani neupadá do rozpakov, skrýva teda ešte aj to, čo skrýva jeho reč. Takýto neskrývaný charakter lži získava status jazykovej reality hlavne tam, kde človek musí evokovať skutočnosť čisto jazykovými prostriedkami - totiž v literárnom diele. Tento spôsob skrývania, t.j. lož, má v rámci jazykovej totality literárneho celku svoje vlastné sémantické štruktúry. Pri podobných textoch moderní lingvisti potom hovoria o signáloch lži, ktoré umožňujú rozoznať v danom texte zámer zakryť výpoveď. Lož totiž jednoducho nie je tvrdenie čohosi nesprávneho; tu ide o zakrývajúce hovorenie, ktoré vie, že skrýva. Preto odhaľovanie lži či presnejšie pochopenie jej lživosti v zmysle, ktorý zodpovedá skutočnému zámeru luhára, je úlohou jazykového opisu v kontexte literatúry.

Naopak celkom iného druhu je skrývanie ako omyl. Jazykové správanie pri správnom tvrdení sa pritom vôbec neodlišuje od jazykového správania pri mylnom tvrdení. Omyl nie je sémantický, ale ani hermeneutický fenomén, hoci v hre sú obidva. Mylné výpovede sú "správnym" výrazom mylných úsudkov, ale ako výrazový a jazykový fenomén sa tento výraz neodlišuje od výrazu správnych úsudkov. Isteže, lož je špecifický jazykový jav, ale vo všeobecnosti ide o nevinný prípad skrývania, a to nielen preto, že lož má krátke nohy, ale aj preto, že je súčasťou jazykového vzťahu k svetu, ktorý sa v nej potvrdzuje natoľko, nakoľko je lož predpokladom komunikatívnej hodnoty reči, a ktorý sa obnovuje zisťovaním a odhaľovaním lži. Človek usvedčený zo lži túto hodnotu uznáva. Až tam, kde si lož prestáva uvedomovať samu seba ako takéto skrývanie, nadobúda nový charakter, ktorý určuje náš celostný vzťah k svetu. Tento jav poznáme ako lživosť; v nej sa úplne stráca zmysel pre pravdu a pravdivosť. Takáto lživosť nerozoznáva samu seba a proti svojmu odhaleniu sa poisťuje samotnou rečou. Sama sa utvrdzuje tým, že sa zahaluje do závoja slov. Tu sa ohľadá celostná a všeobsiahla moc reči, hoci stále iba ako kompromitácia spoločenského verdiktu.

Lživosť sa tým stáva príkladom sebaodcudzenia, ktoré môže postihnúť jazykové vedomie a ktoré sa musí odstrániť pomocou hermeneutickej reflexie. Pre partnera má poznanie lživosti význam z hermeneutického hľadiska - vylučuje druhého z komunikácie, pretože v nej nie je zárukou seba samého.

Hermeneutika vstupuje totiž práve tam, kde sa nedarí porozumeniu medzi ľuďmi a porozumeniu seba samého. Obe silné formy skrývania hovorením, na ktoré sa hermeneutická reflexia musí predovšetkým sústrediť (a práve o nich budem v ďalšom uvažovať), týkajú sa práve tohto skrývania rečou, ktoré určuje celostný vzťah človeka k svetu. Prvou formou je intuitívne akceptovanie predsudkov. K základnej štruktúre procesu hovorenia patrí to, že predpojmy a predporozumenie nás riadia v reči, pričom sú nám neustále skryté a uvedomenie si predsudkov ako takých vyžaduje špecifický posun zmyslu v intencii procesu hovorenia. Takýto posun je vo všeobecnosti výsledkom novej skúsenosti. V dôsledku tejto skúsenosti sa predbežný úsudok (Vormeinung) stáva neutržateľným. Nosné predsudky sú však mocnejšie a zabezpečujú sa tým, že si nárokuje štatút samozrejmej vierohodnosti, ba dokonca sa manifestujú ako zdanlivo nepredpojaté, čím upevňujú svoju platnosť. Túto jazykovú formu upevňovania predsudkov poznáme ako úporné opakovanie, vlastné každému dogmatickému zmysľaniu. Poznáme ju však aj z oblasti vedy, keď sa v záujme nepredpojatého poznávania a objektivity vedy metóda niektorej osvedčenej vednej oblasti, napríklad fyziky, prenáša bez metodických modifikácií na iné oblasti, napríklad na poznávanie spoločnosti, ba ešte viac vtedy, keď sa dovoľávame vedy ako najvyššej inštancie samotného spoločenského rozhodovania, čo sa dnes stáva čoraz častejšie. Jediné hermeneutická reflexia môže ukázať, že sa tu nedoceňuje istý záujem spájaný s poznaním. Takáto hermeneutická reflexia je známa ako kritika ideológie, ktorá spochybňuje ideológiu, t.j. domnelú objektivitu vykladá ako výraz stability reálnych mocenských pomerov v spoločnosti. Cieľom kritiky ideológie na základe historickej a spoločenskej reflexie je uvedomenie a odstránenie predsudkov ovládajúcich spoločnosť, inými slovami, táto kritika chce zrušiť zakrývanie, ktoré sa prejavuje v nekontrolovanom pôsobení takýchto predsudkov. Je to mimoriadne ťažká úloha, pretože spochybňovanie toho, čo je samozrejmé, vždy vzbudzuje odpor zo strany všetkého, čo je evidentné v praktickom živote. A práve tu sa uplatňuje funkcia hermeneutickej teórie: konštituuje všeobecnú pripravenosť blokovať niektorý z konkrétnych silných návykov a predsudkov. Kritika ideológie predstavuje takto iba jednu z osobitných foriem hermeneutickej reflexie, ktorej cieľom je kritické prekonanie určitého druhu predsudkov.

Hermeneutická reflexia má však univerzálny dosah. V porovnaní s vedou je nútená zápasiť o uznanie aj tam, kde nejde o osobitný spoločenskokritický problém podozrenia z ideológie, ale o sebainterpretáciu vedeckej metodiky. Veda sa zakladá na particularnosti toho, čo vlastne objektivizujúcimi metódami povyšuje na svoj predmet. Ako moderná metodická veda vyznačuje sa počiatočným úsilím o vylúčenie všetkého, čo sa vymyká metodike jej vlastného postupu. Práve preto sa veda svojou kompetenciou prejavuje ako neobmedzená a nikdy nemôže mať problémy ani so sebazdôvodnením. Takto vzbudzuje zdanie totality poznania, za ktorým sa skrývajú spoločenské predsudky a záujmy. Pripomeňme si hoci úlohu expertov v súčasnej spoločnosti či fakt, že

o hospodárstve a politike, o vojne a právnych záležitostiach rozhodujú viac hlasy expertov ako politické grémiá, ktoré reprezentujú vôľu spoločnosti.

Hermeneutická kritika prejavuje však svoju skutočnú produktivitu, až po vlastnej sebareflexii, keď zároveň reflektuje svoje vlastné kritické úsilie, svoju podmienenosť a závislosť. Takáto hermeneutická reflexia sa podľa mňa blíži k skutočnému ideálu poznania - veď nám pripomína ešte aj ilúziu tejto reflexie. Kritické vedomie, ktoré všade odhaľuje predsudky a závislosť, samo seba však pokladá za absolútne čiže za vedomie bez predsudkov a nezávislé, zostáva nevyhnutne v zajatí ilúzií. Samo je totiž motivované tým, čoho je kritikou. Preto je stále závislé od toho, čoho sa zbavuje. Nárok na úplnú nepredpojatosť, nech sa už prejavuje buď ako vidina absolútneho osvietenstva, alebo ako vidina empirie zbavenej akejkoľvek predpojatosti metafyzickej tradície, alebo aj ako vidina prekonania vedy kritikou ideológie, je naivný. V každom prípade sa mi zdá, že hermeneuticky prejasnené vedomie, ktoré sa samo včleňuje do reflexie, je premyslenou pravdou. Pravda takéhoto vedomia je totiž pravdou prekladu. Prednosť prekladu spočíva v schopnosti meniť cudzie na vlastné nie tým, že ho jednoducho kriticky ruší alebo nekriticky reprodukuje, ale tak, že nanovo prezentuje význam toho, čo pomocou vlastných pojmov interpretuje v svojom vlastnom horizonte. Vďaka takejto praxi hermeneutickej reflexie sa dané jazykové formy v istom zmysle rušia, teda uvoľňujú z vlastnej jazykovej štruktúry sveta. Toto jazykové vyjadrenie - nie naše predstavy o ňom - vstupuje do nového jazykového výkladu sveta. V tomto neustálom pohybe myslenia, v potvrdzovaní platnosti toho druhého voči sebe samému preukazuje rozum svoju silu. Rozum vie, že ľudské poznanie je a bude obmedzené, aj keď si uvedomuje svoje hranice. Hermeneutická reflexia je taktó sebakritikou mysliaceho vedomia, ktorá všetky jeho abstrakcie vrátane poznatkov vied spätne prekladá do celostnosti ľudskej skúsenosti sveta. Filozofia ako celok musí byť vždy, či priamo, alebo sprostredkované, kritikou myšlienkových pokusov tak, ako ich dochovala tradícia; a ako taká je hermeneutickým výkonom, ktorý pretavuje štruktúrne totality rozpracované sémantikou do kontinua prekladu a chápania, v ktorom jestvujeme a zomierame.

Z nemeckého originálu *Semantik und Hermeneutik*. In: Hans-Georg Gadamer: *Kleine Schriften III. Idee und Sprache. Platon - Husserl - Heidegger*. Tübingen, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck) 1972, s. 251-260 preložil Ladislav Sisák.